

ÜÇ ÖYKÜ ÜZERİNDEN “OKUL TERKİ”: EĞİTİMSİZLİK, YOKSULLUK, ATAERKİLLİK

“School Drop-Out” Through Three Stories: Uneducated, Poverty, Patriarchy

Erdal Küçüker*

Öz

Bu araştırmanın amacı, meslek lisesinde okumakta iken okulu terk eden öğrenci ve aileleriyle ayrıntılı görüşmeler gerçekleştirilerek her bir öğrenci için okul terkine yol açan nedenlerin neler olduğunu belirlemektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim yöntemi kullanılmıştır. Çalışma grubu, 2013-2016 yılları arasında Tokat ili merkez ilçesindeki meslek liselerinde okumakta iken okulu terk etmiş üç çocuk ve onların ebeveynlerinden oluşmaktadır. Veriler, yarı yapılandırılmış görüşme formuyla yüz yüze görüşmeler yapılarak toplanmıştır. Elde edilen veriler, anlatı analizi tekniği kullanılarak analiz edilmiş ve raporlaştırılmıştır. Analiz sonuçları, görüşme yapılan terklere kod adı (Bıçkın, Garip, Ceylan) verilerek sunulmuştur. Analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre; öğrencilerin okulu terk etme nedenlerinin tek bir nedene bağlı olmadığı, ailenin sosyo-ekonomik durumu, sağlık, arkadaş çevresi ve kültür-çevre etkisinin ana faktörlerin başında geldiği görülmüştür. Okul terkinin önlenmesinde okul yönetimi tarafından devamsızlığın yakından izlenmesi; terk riski olan her öğrencinin okul terkine neden olan durumlarının rehberlik servislerince belirlenmesi ve ilgili kurumlarla birlikte her öğrenci için özel önlemlerin geliştirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Okul Terki, Terk Nedenleri, Ortaöğretim, Mesleki ve Teknik Ortaöğretim, Anlatı Analizi

Abstract

The purpose of this study is to make detailed interviews with students and their families who leave school while they are studying in vocational high schools and to determine the reasons

* **Doç. Dr., Erdal Küçüker, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Tokat, Türkiye, erdalkucuker@yahoo.com, ORCID numarası: 0000-0001-6040-0848**
Assis. Prof., Gaziosmanpaşa University, Faculty of Education, Tokat, Turkey. erdakkucuker@yahoo.com, ORCID Number: 0000-0001-6040-0848
Geliş Tarihi / Received: 02.05.2019 - **Kabul Tarihi / Accepted:** 10.05.2019

for each student to drop out. In the study, phenomenology method is used. The study group consists of three children and their parents who were enrolled in vocational high schools in the central district of Tokat province between 2013-2016. Data were collected by face-to-face interviews with semi-structured interview form. The data obtained were analyzed and reported by using narrative analysis technique. The results of the analysis are presented with the code name (Bıçkın, Garip, Ceylan) for the interviews. According to the results of the analysis; it was observed that the reasons for leaving the school were not due to a single reason, the socio-economic status of the family, health, friendship and culture-environment effect were the main factors. Close monitoring of absenteeism by the school administration in preventing school drop-out. It is recommended that each student who is at risk of abandonment should be identified by the guidance services and that special measures should be developed for each student together with the relevant institutions.

Keywords: School Drop-Out, Reasons for School Drop-Out, Secondary Education, Vocational and Technical Secondary Education, Narrative Analysis

Giriş

Okul terki, “yasal olarak okuldan ayrılma yaşından önce ve/veya sınırlı ve gerekli formal nitelikleri edinmeden okuldan ayrılma” olarak tanımlanmaktadır (Cullen, 2000). Lan ve Lanthier’e (2003) göre okul terki, “önce okul kuralları ve normlarından sapmalar (okula yabancılaşma), daha sonra okul faaliyetlerine katılmama, okulda başarısız olma ve sonunda da okuldan ayrılma” şeklinde aşamalı olarak ilerleyen bir süreç sonunda gerçekleşmektedir. Eğitimin okul dışında da verilebileceğini düşünenlerin (örneğin Gatto, 2018; Illich, 2005) aksine okul terki, eğitimcilerin çoğunluğu tarafından telafisi güç ve sonuçları olumsuz bir sorun olarak görülmektedir.

Okul terki, birey ve toplum açısından ekonomik, kültürel, psikolojik vb. olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Birçok araştırmaya göre, okulu terk eden bir kişinin yaşam boyu geliri bundan olumsuz olarak etkilenmekte, işsizlik riski artmakta, suça karışma olasılığı yükselmektedir (Rumberger, 1987). Bireysel olarak gözlenen bu sorunlar, toplumsal ölçekte etkilerini orta ve uzun vadede göstermektedir (Özer, Gençtanırım ve Ergene, 2011). Okulu terk eden öğrenci sayısı arttıkça, ekonomik, toplumsal, kültürel ve psikolojik olumsuzlukların da artacağı açıktır. Bu nedenle okul terki ile ilgili istatistikler sorunun büyüklüğünün ortaya konulması açısından önem taşımaktadır. Ancak ne yazık ki Türkiye’ye ilişkin eğitim istatistiklerinde okul terkleri ile ilgili yeterli veri yoktur. Çeşitli araştırmalarda okul terki ile ilişkin veriler yayınlanmış olmakla birlikte bu verilerin sistematik ve kapsamlı olmaması, sorunun tam olarak anlaşılmasına engel oluşturmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) işbirliğinde yapılan araştırmalarda bile sayısal verilerin yetersizliği göze çarpmaktadır. Kısıtlı da olsa terk istatistiklerinin

verildiği çeşitli araştırmalar (Eğitim Reformu Girişimi, 2010; Öğülmüş ve diğerleri., 2013) ve MEB yayımları (MEB ve UNICEF, 2009; Muğla İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2016) incelendiğinde Türkiye’de okul terkiyle ilişkin şu çıkarımlar yapılabilmektedir: (1) Okul terki, örgün eğitimin tüm düzeylerinde gözlenmekle birlikte ortaöğretim düzeyinde yoğunlaşmaktadır. (2) Okul terki, en çok dokuzuncu sınıfta yaşanmaktadır. (3) Okul terk oranının en yüksek olduğu lise türleri mesleki ve teknik liselerdir. Bu çıkarımlar, okul terki meselesini en azından mesleki ve teknik lise öğrencilerine yoğunlaşarak derinlemesine anlamının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Okul terkinin en çok mesleki ve teknik liselerde görülmesi, araştırmacıların ilgisinin bu alana yöneltilmesindeki temel etkenlerdendir. Öte yandan, mesleki ve teknik liselerin ekonomik kalkınma açısından taşıdığı anlam, bu okullardaki eğitimin kamusal bütçeye maliyeti vb. etkenler de mesleki ve teknik liselerdeki okul terkinin incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bin dokuz yüz altmışlardan 2000’lere kadar planlı kalkınmanın gerektirdiği nitelikli insangücünün yetiştirilmesinde anahtar olarak görülen ve önemsenen, sınavla girilen, eğitim niteliği diğer liselerden çok da farklı olmayan ve mezunlarına çoğunlukla istihdam olanakları sunan mesleki ve teknik liseler; sınavla girilen liselere geçiş için gerekli puanı alamayan, akademik başarısı düşük, ekonomik ve sosyo-kültürel arka planı zayıf çocukların zorunlu olarak devam ettikleri okullar haline gelmiştir. Bu dönüşüm, mesleki ve teknik okullara ilişkin toplumsal algıyı da biçimlendirmekte ve sorunun kısır bir döngüye girmesine neden olmaktadır. Akademik başarısı ve okul bağlılığı yüksek öğrenciler tarafından tercih edilmeyen mesleki ve teknik liseler, zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılmasının da etkisiyle, düşük profilli öğrencilerin kayıt olduğu ve önemli bir kısmının yüksek devamsızlık ve okul terki nedeniyle mezun olamadığı örgün eğitim kurumlarına dönüşmüştür (Özer, 2019).

Okul terkinin nedenleri, bireysel tercihlerden okulun yapısı ve özelliklerine; aile yapısından toplumsal etkenlere; ekonomik nedenlerden politik etkenlere kadar uzanan geniş bir yelpazede ele alınabilmektedir (Bayhan ve Dalgıç, 2012). White ve Kelly (2010), devamsızlık, sosyo-ekonomik düzeyin düşüklüğü, ders dışı aktivitelere ve sosyal faaliyetlere katılımın azlığı ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısının fazla olmasının okul terkinin artırdığını belirtmiştir. Okul terkinin nedenleri, çeşitli araştırmalarda farklı kategoriler (öğrenci, aile, öğretmen, yönetici, okul, çevre, ekonomik, toplumsal, kültürel vb.) altında ele alınmaktadır (Kadı, 2000; Külahoğlu, 2001). Türkiye’de örgün eğitimin tüm düzeylerinde okul terkinin nedenlerine ilişkin çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bu çalışmaların çoğunluğu ilköğretim (Adıgüzel, 2013; Aküzüm, Yavaş, Tan

ve Uçar, 2015; Dilli, 2006; ERG, 2014; Gökşen, Cemalcılar ve Gürlesel, 2006; Kadı, 2000; Köse, 2014; MEB ve UNICEF, 2009; Özdemir, Erkan, Karip, Sezgin ve Şirin, 2010; Özgü, 2015; Sütçü, 2015; Şimşek ve Şahin, 2012) ve ortaöğretim (Adıgüzel, 2013; Bayhan ve Dalgıç, 2012; Bora, 2012; Buyankara, 2015; Küçüker, 2018; Öğülmüş ve diğerleri., 2013; Özer ve diğerleri., 2011; Şimşek, 2011; Tunç, 2011; Uysal, Alp, Şahin, Özden ve Gürcüoğlu, 2006; Yorğun, 2014) düzeyindeki okul terkini ele almaktadır. Ortaöğretimdeki okul terkini ele alan az sayıdaki çalışmada dolaylı olarak mesleki ve teknik lise öğrencilerinin okul terkine ilişkin bulgular da yer almaktadır. Doğrudan mesleki ve teknik lise öğrencilerinin okul terkini incelediği üç araştırma mevcuttur (Ekşi, Arıcan ve Yaman, 2016; Sözer, 2017; Taş, Selvitopu, Bora ve Demirkaya, 2013). Ekşi ve diğerlerinin (2016) çalışmasında okul terk riskinin erkek öğrencilerde ve sözel bölüm öğrencilerinde diğerlerine göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sözer (2017) meslek lisesi öğrencilerinin okulu terk etmelerinde öğrenciden (başarısızlık ve ilgisizlik), okuldan (okulun uzak ve kötü olması) ve çevreden (akran etkisi) kaynaklanan nedenlerin etkili olduğunu bulmuştur. Taş ve diğerleri (2013) ise Sözer'in (2017) belirttiklerine ek olarak devamsızlık, müfredatın ağır olması, öğretmenlerin baskıcı tutumları, çevreye olan güvensizlik, ailenin gelir düzeyinin düşük olmasını okul terkini nedenleri arasında tespit etmiştir.

Türkiye'de okul terki konusunda yapılan araştırmalarda terk nedenleri kategoriler (örneğin aile ile ilgili etkenler, bireysel etkenler vb.) altında ele alınmış, okulu terk eden öğrencilerin terk nedenlerine ilişkin derinlemesine ve nedenleri bir arada gösteren bütüncül incelemeler yeterince yapılmamıştır. Kategorik nedenler, örneğin başarısızlık, öğrencinin okulu terk etmesini tam olarak anlamamıza yetmemektedir. Çünkü "başarısız" olduğu halde okula devam eden çok sayıda öğrenci bulunması, "terk" meselesinin anlaşılabilmesinin, bireyin başarısızlığa yüklediği anlam kadar, okula ve okul başarısızlığına atfettiği değer de dikkate alınması gerektiğini düşündürmektedir.

Eldeki bilgiler, meslek lisesine devam ederken okuldan ayrılan bireyler açısından bu "terk" olayının kendi yaşam öyküleri içinde nerede durduğunu kendi anlatıları üzerinden anlamaya yönelmek gerektiğini ortaya koymaktadır. Böyle bir çalışma, daha ayrıntılı araştırmalar için iyi bir ön çalışma olabilir. Bu çerçevede araştırmanın amacı, örgün mesleki ve teknik ortaöğretimden ayrılan ya da ayrılmak zorunda kalan bireylerin "terk" nedenlerinin, her bir birey için ayrı ayrı ve derinlemesine anlaşılmasına çalışılmasıdır. Bu amaç çerçevesinde araştırmada, okul terkini nedenlerinin -ortak ya da benzer noktaları olsa da-

her bir katılımcı için öznel ve benzersiz olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Üç öykü üzerinden yürütülen bu çalışma, mesleki ve teknik ortaöğretimde örgün eğitimden ayrılan veya ayrılmak zorunda kalan bireylerin bu davranışlarını, nedenleri ve sonuçlarıyla birlikte anlamaya yönelmiştir. Bu çalışma, yukarıda da belirtildiği gibi, eldeki çalışmaların “okul terki” diye adlandırılan süreci anlamada yetersiz kaldığını, derinlemesine çalışmalara ihtiyaç olduğunu göstermek üzere planlanmıştır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden anlatı analizi tekniği ile yürütülmüştür. Anlatı analizi, “yaşanmış deneyime ve deneyime ilişkin görüşleri anlamaya vurgu yapan fenomenolojiden etkilenmektedir” (Patton, 2014: 115). Anlatı analizinin merkezinde hikayeler ve onların nasıl yorumlanacağı yer almaktadır. Bu çalışmada yorumlanan hikayeler, okulu terk etmiş çocukların ve onların ebeveynlerinin okul terkine ilişkin anlatılarından oluşmaktadır. Bu çerçevede terk deneyimi yaşamış çocukların okulu terk etme nedenleri, kendilerinin ve ebeveynlerinin anlatıları/hikayeleri üzerinden anlaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışma Grubu

Çalışma grubunu oluşturmak amacıyla, 2013 - 2017 yılları arasında Tokat ili Merkez ilçede bulunan mesleki ve teknik liselerde kayıtlı iken okulu çeşitli sınıflardan terk etmiş çocuklardan 46’sının telefon ve/veya adres bilgilerine ulaşılmıştır. Telefon ve adres bilgilerine ulaşılan bu çocuklardan 19’unun telefonu kullanım dışı olduğundan iletişime geçilememiştir. Geriye kalan 27 çocuk ve ebeveynleri ile iletişime geçilmiş ve yapılacak çalışma hakkında bilgi verilerek görüşme talebinde bulunulmuştur. İletişime geçilen çocuk ve ebeveynlerden bazıları görüşme talebini kabul etmiş, fakat daha sonra görüşmeyi iptal etmişlerdir. Tüm ısrarlara rağmen sadece üç çocuk ve ebeveyni görüşme talebini kabul etmiştir. Bu nedenle çalışma grubundaki katılımcı sayısı, örgün mesleki ve teknik ortaöğretimden ayrılmış ya da ayrılmak zorunda kalmış üç çocuk ve onların anne ya da babaları olmak üzere altı kişi ile sınırlı kalmıştır.

Araştırma kapsamındaki, okuldan ayrılan veya ayrılmak zorunda kalan çocukların ve ailelerinin demografik özelliklerini içeren bilgiler Tablo 1 ve Tablo 2’de gösterilmiştir. Buna göre çalışma grubundaki çocuklardan ikisi erkek (Bıçkın ve Garip), biri kadındır (Ceylan). En küçüğü 14 (Garip), en büyüğü 18 (Bıçkın) yaşındadır. Kardeş sayıları üçünün de aynıdır, ancak

evde yaşayan kişi sayısı üç (Garip) ile altı (Ceylan) arasında değişmektedir. Katılımcılar, dokuz (Garip), on (Bıçkın) ve on birinci (Ceylan) sınıflardan ayrılmışlardır. Bıçkın ve Garip bir işte çalışmakta, Ceylan ise çalışmamaktadır.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Çocuklara İlişkin Bilgiler

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Kardeş Sayısı	Evde Yaşayan Kişi Sayısı	Okulu Bıraktığı Sınıf	Çalışma Durumu
Bıçkın	Erkek	18	1	4	10	Çalışıyor
Garip	Erkek	14	1	3	9	Çalışıyor
Ceylan	Kız	17	1	6	11	Çalışmıyor

Çalışma grubundaki çocukların ebeveynlerine ilişkin bilgiler incelendiğinde yaşlarının birbirine yakın ve tümünün ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcı çocukların anneleri işsiz, babaları ise işçidir. Aylık ortalama gelir Bıçkın ve Garip'in velilerinde çok düşük (500-1000 TL) iken Ceylan'ın velisinde diğerlerinden daha yüksektir (3000 TL). Garip'in hem annesi hem de babasının süregelen hastalığı bulunmaktadır. Bıçkın'ın ise anne babası ayrıdır.

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Çocukların Ebeveynlerine İlişkin Bilgiler

Katılımcı	Ebeveyn	Yaş	Eğitim	Meslek	Gelir (Aylık-TL)	Sağlık Problemi	Birliktelik
Bıçkın	Anne	35	İlkokul	Çalışmıyor	Yok	Yok	Ayrı
	Baba	52	İlkokul	İşçi	<1000	Yok	
Garip	Anne	40	İlkokul	Çalışmıyor	Yok	Vertigo	Beraber
	Baba	45	İlkokul	İşçi	<500	Astum	
Ceylan	Anne	39	İlkokul	Çalışmıyor	Yok	Yok	Beraber
	Baba	41	İlkokul	İşçi	3000	Yok	

Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Araştırma verileri, görüşme tekniği ile toplanmıştır. Veri toplama sürecinde kullanılmak üzere yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirilmiştir. İlgili alanyazın taranarak çocuk ve ebeveyni için ayrı ayrı geliştirilen taslak görüşme formları, eğitim bilimleri alanında çalışan öğretim üyelerinin görüşüne sunulmuştur. Uzmanlardan gelen öneri ve eleştiriler doğrultusunda iki grup için iki ayrı görüşme formunun hazırlığı tamamlanmıştır. Okulu terk eden çocuklar için hazırlanan görüşme formunda katılımcının kişisel bilgilerine (cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, evde yaşayan kişi sayısı, okuldan ayrıldığı sınıf,

çalışma durumu) dönük altı, okulu terk nedenleri ve terk sürecine ilişkin dört soru (1. Okul terkinin nedenleri nelerdir? 2. Okulu terk etme kararını kim vermiştir? 3. Okulu terk sürecinde rehberlik servisi ile görüştün mü? 4. Okula dönmeyi istiyor musun? Ne olursa okula dönebilirsin?) yer almaktadır. Ebeveynler için hazırlanan görüşme formunda kişisel bilgilerine dönük altı (yaş, eğitim durumu, meslek, aylık ortalama gelir, sağlık durumu, birliktelik) ve çocuğun terk nedenlerine ilişkin iki soru (1. Çocuğun okulu terk etmesinin nedenleri nelerdir? 2. Çocuğun okula dönmesini istiyor musunuz? Bunun için neler yapılmalı?) yer almaktadır. Görüşmeler sırasında terk nedenlerine ve terk sürecine ilişkin derinlemesine bilgi edinmek ve katılımcıların sözlerine açıklık getirmek amacıyla ek sorular sorulmuştur. Bu sorular görüşmenin akışına göre şekillendiğinden her bir görüşme için farklıdır. Görüşmeler, katılımcıların onayı alındıktan sonra ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir.

Görüşmelerin katılımcının yaşam alanında yapılması planlanmış ancak yalnızca Bıçkın ve babası ile yapılan görüşmeler katılımcıların evlerinde gerçekleştirilebilmiştir. Garip ve annesi, evlerinin görüşmeye uygun olmaması (soğuk, bakımsız vb.), Ceylan ve annesi ise eşin/babanın bu görüşmeye razı olmayacağı ve tepki göstereceği endişesiyle kendileri araştırmacının görev yaptığı eğitim kurumuna gelmişlerdir. Görüşmeler, 27 Kasım 2016 ile 12 Ocak 2017 tarihleri arasında birer oturumda gerçekleştirilmiştir. İlk görüşme (Bıçkın ve babası) 50, ikinci görüşme (Garip ve annesi) 90 ve üçüncü görüşme (Ceylan ve annesi) 60 olmak üzere üç görüşme toplam 200 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Verilerin analizinde anlatı analizi (narrative analysis) tekniği kullanılmıştır. Bu teknik, herhangi bir olguyu deneyimlemiş kişilerden elde edilen verilerin edebi olmayan bir öykü (anlatı) tarzında raporlanmasını içerir (Patton, 2014: 115-118). Bu çerçevede görüşmelerden elde edilen bilgiler, okulu terk etmiş her bir katılımcı için ayrı ayrı anlatıya dönüştürülmüştür. Anlatıların birbiri ile karşılaştırılabilir olması için sistematik bir sıra izlenmiştir. Buna göre önce okulu terk eden katılımcı ve ailesine ilişkin bilgiler verilmiş, ardından okuldan ayrılma öyküsü ayrıntılı bir şekilde rapor edilmiştir. Raporlaştırma sırasında katılımcılara ilişkin anlatılar, kod adı (Bıçkın, Garip, Ceylan) verilerek sunulmuştur. Katılımcılara verilen kod adları onların fiziksel ve kişilik özelliklerini yansıtacak şekilde araştırmacılar tarafından seçilmiştir. Her bir öykünün (okul terkinin) kendine özgü durumları ayrı ayrı incelenmiş ve bütüncül olarak tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde, örgün mesleki ve teknik lisede kayıtlı iken okulu terk eden çocuklar ve ebeveynlerinin, okul terkinin nedenlerine ve terk sürecine ilişkin sorulara verdikleri yanıtlar, her bir katılımcı için ayrı ayrı olmak üzere anlatı tekniği kullanılarak sunulmuştur. Katılımcıların ya da araştırmacının görüşme sırasındaki konuşmalarından yapılan aynen alıntılar italik olarak verilmiştir.

Öykü 1: Bıçkın ve Babası

Bıçkın 18 yaşında, erkek, sağlık problemi yok. Babasının bir arkadaşının kahvehanesinde çalışıyor. Anne babası Bıçkın çok küçükken (2000 yılında) ayrılmışlar. Bıçkın, babasında kalmış ve babaannesi tarafından büyütülmüş. Bıçkın, babası, babasının üçüncü eşi (ikincisinden de boşanmış) ve şeker hastalığı nedeniyle gözleri görmeyen babaannesi ile birlikte tek katlı, iki odalı, ahşap ve bakımsız bir gecekonduda yaşıyor. Yaşadıkları ev, taşıtların bile çıkmakta zorlandıkları dik yokuşları ile bilinen Tokat'ın en yoksul mahallelerinden birinde. Evin bulunduğu yer ıssız ve biraz da ürkütücü. Eve başka bir gecekondunun bahçesinden geçilerek ulaşıyor. Tahta bir kapıdan girilen evin girişinde geniş ama karanlık bir hol, karşıda küçük bir mutfak ve yanda da sobayla ısıtılan bir oda var. Baba 52 yaşında ve kahvehane işletiyor. Anne İzmir'de yaşıyor, 35 yaşında. Annenin başka bir evliliğinden 10 yaşında bir kızı var.

Okuldan 2015-2016 öğretim yılında onuncu sınıftayken ayrılmış. Okuldan ayrılana kadar istikrarsız bir lise yaşantısı geçirmiş. Dokuzuncu sınıftayken İzmir'e annesinin yanına gitmiş. Naklini aldırmadığı için devamsızlıktan kalmış. Sonraki yıl Tokat'a dönmüş ve dokuzuncu sınıfı tekrar okumuş. İkinci yılında sınıfını geçmiş. Onuncu sınıfın ilk yılında devamsızlık nedeniyle sınıfta kalmış. Ertesi yıl onuncu sınıfı tekrar etmesi gerektiği halde okul açıldığında okula gitmemiş. Neden devam etmediğini Bıçkın şu sözlerle açıklıyor: *“Onuncu sınıfta kalınca tek hakkım olduğunu sanıyordum. Hakkımın bittiğini düşündüm, ertesi sene okula gitmedim bir iki hafta.”* Daha sonra bir arkadaşı Bıçkın'ı arar ve adının sınıf listesinde olduğunu söyler. Bunun üzerine Bıçkın okula giderek müdür yardımcısıyla görüşür. Müdür yardımcısı okula devam etmesini söyler ve böylece Bıçkın okula gitmeye başlar.

Tekrar okula devam etmeye başlayan Bıçkın (yaklaşık iki ay okula devam eder), bir gece babaannesinin rahatsızlanmasının ardından okulu kesin olarak bırakır. Olayın gelişimini şu şekilde aktarmaktadır:

Bir gece uyuyamadım. Babaannem gece üç gibi hastalandı. Hemen kalktım şekerini ölçtüm, tansiyonuna baktım. Şekeri fırlamıştı. Tansiyonu 25'e 15 çıkmıştı. Mehmet abiye haber verdim. Hastaneye gittik. Sabah altılara kadar hastanedeydim. Çok korktum babaanneme bir şey olacak diye. Bir hafta falan onun yüzünden okula gidemedim. Devamlı ona bakıyordum. O sıralar babamın evlenme durumu çıktı. Babaannemin bakıma ihtiyacı vardı. Bir süre de bu yüzden gidemedim. Sonra devamsızlığım çoğaldı. Artık kaldım, daha gitmeme gerek yok dedim.

Kendisi de okulu bırakmış olan babasına göre ise Bıçkın'ın okulu bırakma nedeni arkadaş çevresi. Oğlunun okula devam etmesi için çok çabaladığını ama arkadaş çevresi yüzünden okulu bıraktığını şu sözlerle ifade ediyor: “Ben o kadar çabaladım. Dedim ‘oğlum oku. Ben okumadım, pişmanım. Oku kendini kurtar. Namusum hariç altımdaki yatağımı satar okuturum’ dedim. Gidiyordu, güzel güzel okuyordu. Arkadaş çevresi okulundan etti.” Babasına göre Bıçkın'ın okulu bırakmasındaki diğer etken İzmir’e annesinin yanına gitmesi. Babaannenin hastalığına ise üçüncü bir etken olarak değiniyor. Annesine (Bıçkın'ın babaannesine) kendisinin bakacağını söylediği halde Bıçkın'ı okula dönmek için ikna edemediğini söylüyor ve okulu bırakmasının ardından aralarında geçen bir konuşmayı şöyle aktarıyor:

İkinci dönem kaldıktan sonra annemin hastalanması falan, okula gidemedi. ‘Sen onu bırak, anama ben bakarım, sen okulunu oku’ dedim. En sonunda dedi ki ‘ben okulu bıraktım’. ‘Niye bıraktın oğlum?’ Dedi ‘bıraktım. Ben İzmir’e gideceğim’. Anasının orada gemiye kafayı takmış.

Bıçkın, okulu bırakma kararının kendisine ait olduğunu düşünüyor. Bıçkın'a göre bu kararda babaannesinin etkisi çok az: “Okulu bırakmanda kimin daha çok etkisi oldu?” diye sorulduğunda “Yüzde 10 babaannemdense % 90 benden olmuştur. Kendim okumak istemedim. Ben babaanneme düşkün bir insanım. Beni annem değil, babaannem büyüttü. Onun o halini görünce sabahlara kadar uyuyamadım.”

Bıçkın, akademik başarısının düşük olduğunu, sadece meslek derslerinde iyi olduğunu söylüyor. Dokuzuncu sınıfı geçebilmiş olmasından dolayı şaşkın: “Valla onu ben de anlamadım nasıl oldu. Hatta Biyoloji’den 100 almıştım.” derken biraz da muzip bir bakış var gözlerinde. Okula devam edebildiği zaman

akademik başarıya ilişkin ciddi bir sorun yaşamamış. Babası da ortaokulda iken Bıçkın'ın derslerinin “çok iyi” olduğunu söylüyor.

Sınıfta kaldığında ya da okulda işler yolunda gitmediğinde rehberlik servisi ile görüşmemiş. Çünkü sorunlarını kolay paylaşabilen biri olmadığını düşünüyor: “Ben öyle derdimi herkese anlatan bir insan değilim. Ben içine atan bir insanım. Panik de var bende. Şimdi bana soru üstüne soru sorsa çekinirim. Tutulur kalırım yani.”

Okulu kesin olarak bıraktıktan sonra tekrar okula dönmeyi düşünmemiş. Çalıştığı için mesleki açık öğretime de devam edemediğini söylüyor Bıçkın: “Açık lisede gece okulunda okumayı düşündüm ama çalıştığım için zaman olmuyor.” “Okula dönmek ister misin?” diye sorulduğunda, çalışmak zorunda olduğunu söylüyor: “Tekrar neden dönmek isteyim ağabey. Annem zor durumda, anneme para göndermem lazım. Haftada para atıyorum. Ben olmazsam anneme kim bakacak.” “Ne değişseydi okula tekrar dönerdin?” sorusuna Bıçkın'ın yanıtı üzücü: “Ne isterdim biliyor musun ağabey? Yeniden doğmayı isterdim. ... veya hiç doğmamak isterdim. Böyle pis bir dünyada kirlenmek istemezdim.” Babası, Bıçkın'ın okula dönmesini istiyor. Bunun için kimlerin neler yapması gerektiğine ilişkin soruyu, “oğlum desin ki ‘ben okuyacağım’, altımdaki yatağı satar okuturum. Yeter ki okusun. Hiç kimseye lüzum yok.” sözleriyle yanıtlıyor.

Öykü 2: Garip ve Annesi

Garip 14 yaşında, erkek, sağlık problemi yok. Havaaların sıcak olduğu aylarda ormanda babası ile birlikte çalışıyor. Anne ve babası ile birlikte Tokat Merkez ilçeye bağlı bir köyde akrabalarının evinde yaşıyor. Daha önce İstanbul'da yaşıyorlarmış. Babasının hasta olması nedeniyle köye geri dönmüşler. Yaşadıkları eve ilişkin tek bilgi, araştırmacıların görüşme için gelmek istediklerini söylediklerinde Garip'in annesinin telefonda verdiği yanıtta gizli: “Hocam, ben gelmenizi isterim. Fakat evim, nasıl söyleyeyim, çok kötü, ahurdan farksız, çok soğuk. Kusura bakmayın ne olur. Ben oğlumla gelirim, okulda görüşebiliriz.” Baba 45 yaşında, astım hastası ve mevsimlik orman işçisi olarak çalışıyor. Hastalığı nedeniyle zaman zaman işe gidemiyor. Garip, babası hasta olduğu için çalışmak zorunda. Anne 40 yaşında, vertigo hastası ve sürekli tedavi görüyor, işsiz. Garip'in ablası üniversite son sınıfta, kemik erimesi hastalığı var. İstanbul'da yaşayan aile dostlarının ve çeşitli kuruluşların yardımıyla eğitimine devam ediyor.

2016-2017 öğretim yılında dokuzuncu sınıftayken okulu terk etmiş. Babasının hastalanması nedeniyle onun yerine çalışmak zorunda kalmış. Okulu bırakma nedenini “*maddi imkânsızlık*” sözleriyle özetliyor Garip. Babasının hasta olması nedeniyle çalışmak zorunda kaldığını söylüyor. Annesinin yanıtı ise daha kapsamlı: “*Beyim rahatsız, astım hastası. Ben de rahatsızım. Hiç bir gelirimiz yok. Adam hasta olduğu zaman mecbur bu çocuk çalışıyor. Yani çocuk çalıştığı için yollamadık.*” Garip’in annesinin anlattıkları, ailenin yoksulluk düzeyini gözler önüne seriyor:

Yaz olunca elimize para geçiyor, kış olunca elimize kuruş para geçmiyor. Yazın ne topladıysa onla idare ediyoruz. Şimdi de adam hasta. Tek başına çalışamıyor. Çalışamadımı da bu dedi ki yine en azından dedi elimizin altında bir şey onun için de yollayamadı. Yani adam hasta olduğundan yollayamadık. Yani çalışmamız yok. Ben nereye çalışayım, köyde çalışacak iş yok. Ben zaten hastayım. Beynimden ameliyat oldum. Bazen oluyor ki ben bu çocuğuma üzüldüğümünden damarlarım ok gibi oluyor. Bana diyor doktor üzülmeceksin. Nasıl üzülmem?

Garip’in ablası üniversite öğrencisi. Onun eğitim masraflarını nasıl karşıladıklarını şu sözlerle anlatıyor:

104

Kızı yolladım. Üniversitede okuyor. Kızı da nasıl yolladım? Ben İstanbul’da yaşıyordum. İstanbul’da komşularım durumumun iyi olmadığını bildiklerinden kız çocuğuma yardım ettiler. Şu anda benim çocuğum öyle bir sıkıntıya girdi ki, sefil okudu diyeyim sana. Şu an aşırı bir kemik erimesi varmış. Doktor diyor ki yaşlıda olmayacak şekilde kemik erimesi varmış kız çocuğumda. Tedavi görüyor. Para buluyorum sağdan soldan tedavi için, okuması için. Geçen 100 milyon [100 TL] para gönderdim. Burstun aldığı da yetmiyor. Bir ilaç yazmışlar 500 milyonluk [500 TL]. Ben de şaşırdım. Yani adama bahane bulamıyorum. Kızı zorlukla okutuyoruz, [Garip’i göstererek] bunu da okutursam biz ne yapacağız.

Babasının çalışmaması ve annesinin işsiz olması nedeniyle çalışmak zorunda kaldığı için okulu bırakan Garip, okulu bırakma kararını kendisinin verdiğini düşünüyor: “*Kimsenin etkisi olmadı. Yani kendim vazgeçtim.*” Sözlerinin devamında ise bunun kendi iradesiyle aldığı bir karardan çok almak zorunda olduğu bir karar olduğunu ortaya koyuyor: “*İşler vardı. Zaten devamsızlık da çoğaldı. Mecburen gidemedim.*” Annesinin anlatımları da Garip’in okulu bırakmasında kendisinden çok içinde bulunduğu ekonomik koşulların etkili olduğunu ortaya koyuyor.

Ortaokuldayken akademik başarısının normal olduğunu söyleyen Garip’in, liseye hiç devam edemediği için, lise derslerine ilişkin bir fikri yok. Okula kayıt olduğu halde çalışmaya devam ettiği için hiç okula gidemeyen Garip, bu nedenle durumu ile ilgili olarak rehberlik servisiyle de görüşmemiş.

Ormandaki işler bitince okula dönmek için girişimde bulunmuş, ancak devamsızlıktan kaldığı için bir daha okula gitmemiş. Garip, halen Açık Öğretim Lisesine kayıtlı. Ancak annesinin söylediklerine göre açık öğretime de devam etmiyor: “*Açık liseye kayıt yaptırdık ama şimdi diyor ki ‘beni gideceğim okula yollamadınız ben daha açık liseye de gitmiyorum’ diyor*”. Açık öğretime devam etmesi konusunda annenin gerçek bilgiye dayalı olmayan kaygıları var. Örneğin ders kitaplarının 100 TL tuttuğunu sanıyor ve kitapları alamadıkları için çocuğun açık öğretime okuyamayacağını düşünüyor. Açık öğretim kitaplarının ücretsiz verildiğini söylediğimizde çocuğun çalışmak zorunda olması nedeniyle açık öğretime de devam edemeyeceğini itiraf ediyor:

Bilmiyorum dışarıdan nasıl okuyacak? Çalıştığı zaman gelsen de görsen. Akşam böyle oluyor ki ne derse çalışmak olur, ne bir şey yani. Çocuk yemeğini zor yiyor gündüz dağda odun kesmekten. Bu çocuk dağda çalışabilir mi? Babası hasta olduğundan mecbur çalışıyor.

Okulu bırakmak zorunda kaldığı için hem Garip, hem de annesi üzgün olduklarını söylüyorlar:

Çocuğumun okumasını çok istedim. Bu çocuğa çok üzülüm okula gitmediği için. Çocuğum kendi de üzüldü. Şimdi aşırı üzülüyor. ‘Arkadaşlarım gidiyor ben gidemiyorum’ diye. ... Şimdi çalışmıyor, her tarafta kar var. Şu an evde oturuyor. Çocuk tamamen bunalıma girdi. Diyor ki ‘öyle bir canım sıkılıyor ki anne’ diyor; ‘arkadaş yok, bir şey yok’.

Uyum sağlayamayacağını düşündüğü için örgün eğitime geri dönmek istemiyor Garip. Ancak eğer konuları bilse, devamsızlığı az olsa ve sene başı olsaydı devam edebileceğini söylüyor. Annesi de Garip’in örgün eğitime dönmesini istiyor. Bunun için devletin kendilerine yardım etmesi gerektiğini söylüyor:

Benim durumum iyi olsa çocuğum hiç okumasa bile ben yine gönderirim. Adam hasta, gelir de yok zaten. Nasıl okutacaksınız? ... Bize devletin yardım etmesi lazım. Ben hani valiliğe yardım için gitmedim ama çocuk

okuttuğumuz için bize para verdiler 35 milyon [TL], bayramlarda 70 milyon [TL] verdiler. Bu yardım yeter mi? En azından bana değil de yani çocuk okuduğu için ona yardım edilse.

Yardım için çeşitli kurumlara başvuru yapmışlar ama yeterli yardımı alamamışlar. Garip’in okula dönebilmesi için ablasının okulu bitirerek bir işe girmesine bel bağlamış gibi görünüyorlar: “Kızım diyor ki ‘ben bir göreve başlıyorum, bu çocuğu hani bırak orda değil gider özel okulda yine okutacağım’ diyor. ‘Yeter ki göreve başlıyorum’ diyor.”

Öykü 3: Ceylan ve Annesi

Ceylan 17 yaşında, kadın, sağlık problemi yok, çalışmıyor. Geniş ailesi (anne, baba, kardeş, büyükanne, büyükbaba) ile birlikte Tokat Merkez’de orta halli bir mahallede yaşıyor. Görüşmenin evde yapılmasını kabul etmedikleri için yaşadıkları eve ilişkin bir gözlem yapılamamıştır. Görüşmenin evde yapılamamasının nedeni, annenin eşinden çekinmesi:

Kızımın okulu bırakmasıyla ilgili yapacağınız çalışmayı eşim duysa bana çok kızar. Bırakın evde bu konuyu konuşmayı telefonda bile görüşmeme izin vermez o. ... Ama isterseniz ben ve kızım bir şekilde çıkar geliriz okula, sizinle bu konuyu konuşabiliriz o zaman.

Baba 41 yaşında, oğluyla birlikte küçük sanayide kendi işyerinde çalışıyor. Anne 39 yaşında, işsiz. Ailenin ekonomik durumu kötü değil. İşyerinden elde edilen gelirin yanı sıra babaanne ve dede için ayrı ayrı evde bakım ücreti alıyorlar.

Ceylan, 2016-2017 öğretim yılında on birinci sınıftayken okuldan ayrılmak zorunda kalmış. Okuldan ayrılma nedeni ilk iki katılımcıdan tamamen farklı. Neden okulu bıraktığı sorulduğunda yanıtı çok net: “Babam göndermiyor.” Babasının Ceylan’ı okuldan almasına neden olan sürecin gelişimi şu şekilde:

Ben geçen sene biriyle çıkmaya başladım. Sonra çocuktan ayrılmak istedim, fakat çocuk benim peşimi bırakmadı ve peşime takıldı. Arkadaşlarını peşime taktı. Ben de çok korktum ve babama söylemek zorunda kaldım. Babam ve ağabeyim öğrenince bana çok kızdılar. Öğrendikleri gün bir daha okula göndermediler. Derslerim de çok iyiydi. Annem, babama çok engel olmaya çalıştı, ‘kızın ne suçu var, sen o çocuklara engel olsana’ diye ama ağabeyim ve babamla baş edemedi. Ağabeyim bana çok baskı yaptı. Hep babamı destekledi. Okula gitmeyi bırak bir ara yalnız dışarı çıkmama bile izin vermediler.

Ceylan'ın annesi ise “başımıza bir iş geldi, eşim kızdı, aldı kızımı okuldan” sözleriyle özetliyor durumu. Devamındaki sözleri Ceylan'ın anlattıklarını doğrular nitelikte:

Ben çocuğumun okumasını çok istedim, ama eşim ve oğlum dünyaya at gözlüğü ile baktıkları için kızımın bir hatasından dolayı onu okuldan aldılar ve ben hiçbir şey yapamadım. Kızım bir erkekle tanışmış, babası da bunu duydu hiçbirimize sormadan okuldan aldı.

Ceylan ve annesine göre okuldan ayrılmasına karar veren kişiler babası ve ağabeyi. Babası ve ağabeyi, Ceylan'ın erkek arkadaşı olmasını kabul etmezler ve onlara göre sonrasında yaşanan sorunların sorumlusu Ceylan'dır: “Bana göre babam ve ağabeyimin etkisi oldu. Çünkü beni okula göndermediler. Onlara göre suçlu benim. Çünkü bir çocukla çıktım ve bunu yapmamalıydım.” Annesinin sözleri de Ceylan'ın sözleriyle paralel: “Babası kızımı okula göndermiyor, oğlum da babasına destek oluyor. Ben ne yapsam da onları ikna edemedim. Baba oğul bir oldular, kızımın okumasına engel oldular.”

Ceylan'ın akademik başarısı kötü değil. Hatta ona göre dersleri çok iyiymiş. On birinci sınıfa kadar hiç sınıfta kalmadan ilerlemiş ve okula gitmeyi seviyor. Okulla ilgili herhangi bir sorun yaşamamış.

Okuldan ayrılma sürecinde rehberlik servisi ile görüşme fırsatı olmamış. Bunun nedenini “Çünkü babam duyduğu gün beni okula bir daha göndermedi. Hiç fırsatım olmadı. Arkadaşlarıma bile veda edemedim.” sözleriyle açıklıyor. Annesi ise Ceylan okula gitmediğinde okulun bununla ilgilenmediğinden şikâyetçi:

Valla çocuğumu okula göndermediklerinde okul hiç arayıp sormadı ‘neden gelmiyor’ diye. Ben eşime karşı yalnız kaldım. Bak siz bana soruyorsunuz, ‘neden gelmedi’ diye, ‘neden okulu bıraktı’ diye. Sizinle konuşabiliyorum. Bana bu durumda neler yapabileceğimi öğretebilirsiniz. O okul beni çağırıyorsa, benimle görüşseydi belki ben eşimi ikna edebilirdim. Çünkü ben de kızım konusunda eşimle uzlaşmada problem yaşadım. Beni de yönlendiren olmadı.

Anne, okul yönetimi ve rehberlik servisinin Ceylan'ın okula devamsızlık yapmasına kayıtsız kaldığını düşünüyor. Ceylan, okula geri dönmeyi çok istiyor. Annesi de aynı isteği paylaşıyor. Ceylan okula dönme isteğinin düşüncede kaldığını, bunun için kendisinin bir şey yapamadığını, annesinin çaba harcadığını ama babasını ikna edemediğini söylüyor:

Evet. Yani dönmek derken sadece düşüncede kaldı. Annem babamı çok ikna etmeye çalıştı ama babam Nuh dedi peygamber demedi. Ben de açık liseye kaydolmak istedim. Ama babam ona da izin vermedi. Zaten okulu bıraktıktan kendiliğinden artık açık liseye direk kayıt olunuyormuş, haberim yoktu. Sonradan öğrendim. Sınavlara girmek istiyorum babam ona bile izin vermiyor.

Okula geri dönebilmesi için ne yapılması, nelerin değişmesi gerektiği sorulduğunda, Ceylan’ın yanıtı mucize bekleyen bir tonda geliyor: “*Babam bir gün uyanırsa, ‘hadi kızım okula’ dese, beni tekrar yollasa, bunu o kadar çok istiyorum ki, zaten şurada okulumu bitirmeye iki yılım kalmıştı. Hata yaptım, cahillik yaptım ama sonuç bu olmamalıydı.*” Ceylan, kendisine haksızlık yapıldığını düşünüyor ve okula geri dönmesinin babasının “*uyanmasına*” bağlı olduğunun farkında. Annesi ise okulun ilgi göstermesi durumunda babanın bundan etkilenebileceğini ve kararını değiştirebileceğini umut ediyor.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu kısımda önce her bir katılımcının okulu terk etme nedenleri ayrı ayrı ele alınacak, tek tek kişilerin hikayelerinden mikro düzeyde elde edilen ortak ve farklı nedenler, ilgili araştırmalarda daha büyük örneklemelerden elde edilmiş makro nedenlerle ilişki kurularak tartışılacaktır. Bu çerçevede sırasıyla Bıçkın, Garip ve Ceylan’ın okulu terk etme nedenleri aşağıda verilmiştir.

Bıçkın’ın mesleki ve teknik liseyi terk etme nedenlerine ilişkin Bıçkın ve babası ile yapılan görüşmeler birlikte değerlendirildiğinde öne çıkan bir neden ve onu besleyen başka nedenler olduğu görülmektedir. Bıçkın’ın okul terkinin görünen nedeni, babaannesinin hastalığı nedeniyle bakıma muhtaç olmasıdır. Bıçkın, kendisini büyütmiş olan babaannesine karşı sorumluluk duygusuyla hareket eder ve onun hastalığı süresince okula gitmediği için devamsızlığı artar. Böylece sınıfta kaldığına ve babaannesine bakmak zorunda olduğuna kanaat getirdiği için okulu bırakır. Bu görünen nedenin arkasında yatan ve onu besleyen başka nedenler bulunmaktadır. Anne babanın Bıçkın çok küçükken boşanmış olması, babanın istikrarlı bir evlilik yaşantısı sürdürememesi, babaannenin hastalandığı süreçte onunla ilgilenmek yerine üçüncü evliliği ile meşgul olması, Bıçkın’ın üzerine küçük yaşta babaanneye bakma sorumluluğunu yüklemiştir. Bu sorumluluk gereğince çocukluk (öğrenci) rolünden çıkma zorunluluğu, Bıçkın’ın okulu bırakma kararının arka planını oluşturmaktadır. Babaannenin hastalığı ve Bıçkın’a yüklenen sorumluluğun yanı sıra düzensiz aile yaşantısı ya da çocuk üzerindeki ebeveyn kontrolünün zayıflığı Bıçkın’ın okulla dirençli bir ilişki kurmasını engellemiştir. Daha dokuzuncu

sınıftayken İzmir'e annesinin yanına gitmesi ve babanın bu seyahate engel olmaması, Bıçkın'ın başlangıçtan itibaren liseye bağlılık geliştirmediğinin bir göstergesidir. Onuncu sınıfa kayıtlı olduğu ilk yıl devamsızlık nedeniyle kalması, ikinci yıl okula devam etme hakkının olduğunu bir sınıf arkadaşından öğrenmesi, okula karşı kayıtsızlığının göstergeleridir. Bu yalnızca Bıçkın'ın değil aynı zamanda ebeveynlerinin de Bıçkın'ın eğitimiyle ilgili olmadıklarını göstermektedir. Anne ve babanın ilkökul mezunu olmaları, düşük akademik beceri ve ilginin nedeni olarak değerlendirilebilir. Kendisi de okulu terk etmiş olan baba için söylem düzeyinde Bıçkın'ın okula devam etmesi çok önemli olsa da eylem düzeyinde bunun gereğini yaptığının dair bir emare yoktur. Bıçkın'ın okula devam etmesini salt parasal bir soruna indirgeyen babanın, oğlunun okulu terk etme nedenlerine ilişkin açıklamaları da sorumluluğu kendi üzerinden atma eğiliminin yansımasıdır. Babaya göre Bıçkın'ın okulu bırakma nedenleri, kötü arkadaş çevresi, İzmir'e annesinin yanına gitmesi ve son sırada babaannenin hastalığıdır. Her üç durumda da kendi sorumluluğunu göremeyen bir babanın Bıçkın'ın okulu terk etmesindeki esas etken olduğu söylenebilir. Öte yandan yaşanan evin bakımsızlığı ve yoksulluğu karşısında Bıçkın'ın okulu bırakarak çalışmaktan başka bir seçeneği yoktur. Bıçkın'a göre çalışmak zorunda kalmasının nedenlerinden biri de annesinin geçimine katkı yapma sorumluluğu hissetmesidir. Kısacası Bıçkın, içinde bulunduğu sosyo ekonomik koşullar nedeniyle çocuk yaşta yetişkin rolüne bürünmek zorunda kalan bir gençtir. Akademik başarısı parlak olmasa da okulu bırakmasına neden olacak düzeyde değildir. Babaannesinin hastalandığı gece aldığı tedbirlere bakıldığında becerikli olduğu da söylenebilir. Okulu bıraktığı dönemde rehberlik servisi ile görüşmemiş olan Bıçkın'ın ya da babasının okul yönetimi tarafından arandığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Okulu bıraktıktan sonra çalışmaya başlayan Bıçkın, tekrar okula dönmek istemediği gibi açık öğretime de devam etmeyi düşünmüyor. Toparlanacak olursa Bıçkın'ın okulu bırakma nedenleri birden fazladır. Evde bakıma muhtaç bir aile ferdinin olması ve çocuğun hem bakım hem de aile bütçesine katkı sorumluluğu yüklenmiş olması okul terkinin görünen/anlatılan en önemli nedenleridir. Anne babanın eğitim ve gelir düzeyinin düşük olması, boşanmış olması, çocuk üzerinde kontrolünün zayıf olması ve çocuğun eğitimine ilgisiz olmaları diğer önemli/temel nedenlerdir. Ayrıca çocuğun içinde yaşadığı çevre ve okul arkadaşlarının okula devamsızlık yapmasında etken olması, ilave nedenler olarak değerlendirilebilir. Son olarak okul yönetimi ve rehberlik servisinin zamanında müdahale etmemiş olmaları da nedenler arasında sayılabilir.

Garip ve annesi ile yapılan görüşme kayıtlarına göre Garip’in okulu terk etmesi, yoksulluk ve bununla bağlantılı diğer nedenlere bağlıdır. Garip, babasının rahatsızlığı nedeniyle çalışmak zorunda kalmış ve liseye hiç devam edememiştir. Okulu bırakması, Bıçkın’ın aksine kendi kararı değil, ailenin –yoksulluk/çaresizlik nedeniyle- almak zorunda olduğu bir karardır. Garip, okuldan ayrılmak zorunda kaldığı için üzgün ve okula dönmek istiyor. Ancak çalışmak zorunda olması, Garip’in istek ve iradesinin üstünde görünüyor. Aile de Garip’in okula devam etmesini istemekte, ama kendilerini çaresiz gördüklerinden bu konuda bir şey yapamamakta. Aile, çocuğun çalışarak eve getireceği birkaç kuruşa muhtaç. Çünkü baba gibi, anne de hasta ve çalışmaya ne gücü ne de fırsatı var. Anne babanın ilkökul mezunu olmalarının, yoksulluklarının nedenlerinden biri olduğu söylenebilir. Herhangi bir meslekleri olmadığı için bedensel aktivite ve güç gerektirmeyen bir işte çalışmaları mümkün değil. Sağlıkları yerinde olmadığı için de bedensel bir işte çalışamamaktalar. Yoksulluk nedeniyle okula uzak bir köyde yaşıyorlar ve okula uzaklık, çocuğun okulu terk etme nedenleri arasında sayılmasa da okula erişimi zorlaştırıcı bir etken gibi görünüyor. Garip’in annesinin sözlerinden, Devletin çocuğun eğitimi için yeterli maddi destek sağlamaması da nedenlerden biridir. Ayrıca Bıçkın örneğinde olduğu gibi Garip’te de okul yönetimi ve rehberlik servisinin devamsızlık ile ilgili tedbir almakta yetersiz kaldıkları ve aile ile iletişim kurmadıkları görülmektedir. Özetle Garip’in okulu terk etme nedenleri, hasta babasının çalışamaması ve ailenin yoksullaşması nedeniyle çalışmak zorunda kalması, anne babanın eğitim düzeylerinin düşük olması, yaşadıkları evin okula uzak olması, devletin yeterli yardımı yapmaması ve okul yönetimi ve rehberlik servisinin müdahale etmemesidir.

Ceylan ve annesi ile yapılan görüşmeler sonucunda Ceylan’ın okulu bırakmak zorunda kalmasının en önemli nedeninin babası ve abisinin dünya görüşü olduğu söylenebilir. Ceylan on birinci sınıf öğrencisi iken erkek arkadaşından ayrılmak ister. Bunun üzerine erkek arkadaşı Ceylan’ı rahatsız etmeye başlar. Ceylan durumu babasına anlatır ve babası kızını bir daha okula göndermez. Babaya göre Ceylan hatalıdır, erkek arkadaşı olması kabul edilemez ve sorun ancak Ceylan’ın okuldan alınması ile çözülebilir. Ceylan ve annesinin sözlerinden anlaşılan, babanın Ceylan’ı okuldan almasının nedeni “dünyaya at gözlüğüyle” bakması, diğer bir deyişle ilkel bir dünya görüşüne sahip olmasıdır. Ergenlik döneminde gençlerin duygusal olarak birbirlerine yakınlaşmalarını normal görmeyen bir bakış açısı, Ceylan’ın okuldan ayrılmasına neden olmuştur. Bu düşüncenin arka planında Türkiye’nin geleneksel, ataerkil aile yapısının olduğu söylenebilir. Annenin bütün çabalarına rağmen çocuğun eğitimiyle ilgili kararın baba tarafından alınmış olması, erkek çocuğun da bu

karara destek olması, anılan aile yapısının bir ürünü olarak değerlendirilebilir. Öte yandan Ceylan'ın ayrılmak istediği erkek arkadaşının bir tür taciz olarak değerlendirilebilecek davranışları, okuldan ayrılma sürecini tetikleyen bir unsur olmuştur. Ceylan örneğinde ailenin eğitim düzeyinin düşük olması, okulu bırakma nedenleri arasında ayırt edici bir neden olarak görülmeyebilir. Çünkü her ikisi de ilkokul mezunu olan iki kişiden biri kızlarının okula devam etmesini isterken diğeri engel olmaktadır. Bu örnekte ailenin gelir düzeyinin ya da çocuğun akademik başarısının düşüklüğünün de bir etken olduğu söylenemez. Ancak ilk iki örnekte olduğu gibi Ceylan örneğinde de okul yönetimi ve rehberlik servisinin okulu bırakma sürecinde müdahil olmaması nedenler arasında sayılabilir. Özellikle annenin bu konudaki yakınması dikkat çekmektedir. Özetle Ceylan'ın okulu terk etme ya da okula gönderilmeme nedenleri, ataerkil aile yapısı ve babanın cinsiyetçi tutumu, eski erkek arkadaşının Ceylan'ı taciz etmesi, bir tür zorbalık yapması ve okul yönetimi ve rehberlik servisinin duyarsızlığıdır.

Okulu terk etme nedenleri yukarıda özetlenmiş olan üç katılımcı için ortak ve farklı nedenler bulunmaktadır. Her üç katılımcı için de ortak olan nedenlerden biri okul yönetiminin ve rehberlik servisinin terk sürecinde müdahalede bulunmamasıdır. Stanard'a (2003) göre, okulu bırakma problemine pozitif etki yapacak en belirleyici kişi okul psikolojik danışmanıdır. Psikolojik danışmanın, okulu bırakma olasılığı olan öğrencilerin tanınması ve yönlendirilmesinde anahtar konumda olması beklenmektedir. Ancak okul terkinin önlenmesi, tek başına psikolojik danışmanın bireysel çabasına bağlamak doğru değildir. Psikolojik danışmanların yetiştirilmesi, görev ve sorumluluklarının belirlenmesi, çalışma koşulları vb. durumlara ilişkin merkezi politikaların okul terkinin önlenmesinde ya da önlenmemesinde daha etkili olduğu göz ardı edilmemelidir.

Diğer bir ortak neden ya da özellik ise anne babanın eğitim seviyesinin düşük olmasıdır. Her üç katılımcının da anne babası ilkokul mezunudur. Lundetre (2011), anne-babanın eğitim düzeyi ile okul terki arasında önemli bir ilişki bulunduğunu ve düşük anne-baba eğitiminin okul terki riskini arttırdığını belirtmiştir. Rumberger (1983), ailevi faktörlerin lise okul terkini yordayan güçlü değişkenler olduğunu ifade etmiştir. Bu faktörler ekonomik gelir, anne-babanın eğitim düzeyi, kardeş sayısı ve evdeki eğitsel kaynaklardır. Örneğin babanın yükseköğrenim görmesi, erkek çocukların "okul terki" riskini azaltan bir faktördür (Yorğun, 2014). Konu ile ilgili nicel araştırmaların da tespit ettiği bu neden, yani anne babanın eğitim düzeyinin düşük olması, çocuğun okulu terk etmesine nasıl etki etmektedir? Araştırmada raporlanan hikayeler

112

üzerinden konu tartışıldığında, bazı çıkarımlar yapılabilir. Bir kişinin eğitim düzeyi (ve türü), onun mesleğini, işini ve buna bağlı olarak gelirini belirleyen bir etkidir. Araştırmanın çalışma grubundaki üç çocuğun da anne babaları ilköğretim mezunu ve mesleksiz. Çocukların babalarının yaptıkları işler, düşük statülü, güvencesiz ya da düşük güvenceli işler. Anneler işsiz, babaların elde ettiği gelir ise düşük. Bu çerçevede, eğitim-gelir ilişkisine dair araştırmaların (Alpaydın, 2008; Çalışkan, 2007) da ortaya koyduğu gibi, çalışma grubundaki ebeveynlerin eğitim düzeylerinin düşük olması, düşük statülü işler yapmalarına ve düşük bir gelir elde etmelerine, yani yoksul olmalarına neden olmaktadır. Eğitim, doğrudan ve dolaylı maliyetleri ile yoksul aileler için önemli bir yük oluşturur. Temel ihtiyaçlarını bile karşılamakta güçlük çeken çalışma grubundaki aileler için çocuklarının eğitiminin öncelikli bir konumda olmaması anlaşılabilir bir durumdur. Anne babanın eğitim düzeyinin düşük olmasının çocuğun okul terki etmesinin olmasına ilişkin ikinci açıklama, düşük eğitilmiş ailelerin çocuklarının eğitim sürecine desteklerinin de düşük olacağı yönünde yapılabilir. Buna göre ilköğretim mezunu bir ebeveynin lisede öğrenim gören çocuğunun derslerine yardımcı olabilmesi mümkün değildir. Aile desteğinin akademik başarıda ve okul bağlılığında önemli bir etken olduğu söylenebilir (Keçeli-Kaysılı, 2008; Kutsal ve Bilge, 2012). Son olarak eğitim düzeyi ile sorun çözme becerileri arasındaki ilişki üzerinde durulabilir. Sorun çözme, öğrenilebilen bir beceridir ve eğitim düzeyi yükseldikçe sorunları doğru teşhis etme ve çözme becerisinin de yükseleceği ileri sürülebilir. Araştırma kapsamındaki ebeveynlerin lise düzeyinde bir eğitim deneyimleri olmadığından, çocuklarının bu düzeyde karşılaştıkları sorunların (örneğin başarısızlık, arkadaşlık ilişkileri vb.) çözümünde onlara yeterince destek olamayacakları öngörülebilir. Ayrıca okul terkinin kendisinin de bir sorun olduğu dikkate alındığında, araştırma kapsamındaki ebeveynlerin, çocuklarının okulu terk etmelerine neden olan süreçleri doğru bir şekilde analiz edebilecek sorun çözme becerilerine de sahip olmadıkları söylenebilir. Keza Bıçkın'ın okulu terk etme nedenlerine ilişkin babasının düşünceleri (arkadaş çevresi vb.) sorunun baba tarafından doğru tanımlanamadığını; Ceylan'ın uğradığı erkek arkadaş şiddeti karşısında da babasının çözümü yanlış yerde bulduğu söylenebilir. Öyleyse, anne babanın eğitim düzeyinin düşük olmasının, düşük gelir, düşük akademik destek ve düşük algılama (sorun çözme) becerisine yol açması vb. nedenlerle okul terki üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Ebeveynlerin eğitim düzeyinin düşük olması, bir yönüyle eğitimin bireysel getirilerinden biri olan ekonomik durumun da kötü olmasına sebep olmuş ve bu durum çocukların okulu terk etmesinde etkili olmuştur. Katılımcılardan Bıçkın ve Garip'in, okulu terk etmelerinde ailenin gelir seviyesinin

düşük olmasının etkili olduğu görülmektedir. Garip'in eğitimi için devlet yardımlarının yetersiz olması da yoksullukla ilişkili bir neden olarak belirtilebilir. Cairns, Cairns ve Neckerman (1989) ve Suh, Suh ve Houston (2007) alt sosyo-ekonomik gruba ait olmanın okul terkine yol açan temel risk faktörlerinden biri olduğunu belirtmektedirler (aktaran Yorğun, 2014). Barr ve Parrett (1997), düşük ekonomik gelire sahip aile çocuklarının okul terki riskinin orta gelirli ailelerin çocuklarının 2,4 katı; üst gelir grubundaki ailelerin çocuklarının ise 1,5 katı daha fazla olduğunu belirtmiştir. Carlos ve Pastor (2000), İspanya'da okulu terk eden öğrencilerin 2/3'ünün düşük gelirli ailelerden geldiğini belirtmektedir. Fobih (1987), benzer bir durumun Gana için de geçerli olduğunu tespit etmiştir. Sekine ve Hodgkin'in (2017) büyük örneklemlili araştırmasında katılımcıların % 15,3'ü, ekonomik nedenlerle okulu terk ettiklerini belirtmiştir.

Bıçkın ve Garip örneklerinde gözlenen ortak nedenlerden biri de aile bireylerinden birinin hastalığıdır. Her iki örnekte de bir yakının hastalığı uzun süreli devamsızlık ve ardından da okul terkine neden olsa da öğrencilerin devamsızlık yapma nedenleri farklılık göstermektedir. Bıçkın, hasta babaannesine bakmak zorunda kaldığı için; Garip ise hasta babası yerine çalışmak zorunda kaldığı için uzun süreli devamsızlık yaparak okuldan ayrılmak zorunda kalmıştır. Sekine ve Hodgkin (2017), araştırmalarında katılımcıların % 14,9'unun aile içinde çocuğun emeğine duyulan ihtiyaç nedeniyle okulu terk ettiğini tespit etmiştir.

Bıçkın, Garip ve Ceylan'ın okulu terk etmelerindeki ortak nedenler dışında her birine ilişkin farklı nedenler bulunmaktadır. Bıçkın için diğerlerinden farklı nedenler, anne babanın boşanmış olması, çocuk üzerindeki kontrolünün zayıf olması, çocuğun eğitimine ilgisiz olmaları ve arkadaş çevresi şeklinde sıralanmaktadır. Hanushek (1995), günümüz toplumlarında boşanma ve tek ebeveynli aile sayısında artış olduğunu belirtmiştir. Tek ebeveyn ile yaşayan çocuklar daha az destek ve yardım alabilmektedirler (Astone ve McLanahan, 1991; Janosz, LeBlanc, Boulerice ve Tremblay, 1997). Seppala (2000), okul terki ile tek ebeveynli aile arasındaki ilişkiyi destekler sonuçlar elde ederken; Deschamps (1992) incelediği 32 araştırmanın 12'sinde ebeveynlerin boşanma-ölüm değişkeninin önemli bir faktör olarak ele alındığını bildirmiştir. Bu 12 çalışmanın dokuzunda tek ebeveynine sahip olmak ile okul terki arasında güçlü bir ilişki saptanmıştır. Reid'e (2005) göre akran grupları öğrenci devamsızlığına etki eden faktörlerdendir. Bir öğrencinin arkadaş çevresi eğitime ilişkin olumlu bir bakış açısına sahip değilse, öğrenci okula devam etmemek konusunda etkilenebilir (Özbaş, 2010; Reid, 2005).

Garip’in okulu bırakmasına etki eden faktörlerden biri de okulun eve uzak olmasıdır. Nepal’de liseyi tamamlamadan okulu terk etmiş 1.092 kişiden toplanan veriler çerçevesinde terklerin % 2,0’sinin okula uzaklıktan kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır (Sekine ve Hodgkin, 2017).

Ceylan için diğerlerinden farklı olan etkenler ise ataerkil aile yapısı, babanın cinsiyetçi tutumu, kızına ve okula güvensizliği ve erkek arkadaşın zorbaca davranışları şeklinde sıralanabilir. MEB ve UNICEF’in (2009) çalışmasında zorbaca davranışların okul terkinin 3,5 kat artırdığı bulunmuştur. Ataerkillik, aile içi rollerden ekonomik ilişkilere kadar geniş bir alanda etkilerini gösteren bir anlayıştır ve eğitimde kadın erkek eşitsizliğini besler (Aslan, 2015). Ataerkillik aynı zamanda kız çocukların toplumsal/kamusal alanda erkek çocuklara göre daha az yer bulmalarına yol açar ve okula gönderme kararında kızlar aleyhine olumsuz bir etki yapar.

Bu araştırmanın bulgularına dayalı olarak geliştirilen uygulamaya dönük öneriler şunlardır. Her bireyin sosyal çevresi ve yaşam koşulları birbirinden farklı ve özel olduğu için okul terkinde alınacak önlemlerin de öğrenciye özgü olması gerekmektedir. Okul yönetimi ve rehberlik servisinin devamsızlık yapan öğrenciler ve aileleriyle zamanında iletişim kurması ve sürece müdahale etmesini sağlayacak idari süreçler geliştirilmelidir. Okul rehberlik servislerinde çalışanların okul terkinde duyarlılıklarını artırıcı hizmetiçi eğitim etkinlikleri yapılmalıdır. Gelir düzeyi düşük ailelerin çocuklarının eğitimi için verilen devlet desteği artırılmalı, sağlanan desteklerin kullanımı ve etkileri izlenmelidir. Boşanmış ailelerin çocukları için okul terkinin ve diğer olumsuzlukların önlenmesi konusunda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı birlikte hareket etmeli, ayrıca boşanmanın ilk yıllarında Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlükleri tarafından çocuklara rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetleri verilmelidir. Zorbalığın önlenmesi ve kız çocukların okula devam etmeleri konusunda farkındalık oluşturulması için devlet ve sivil toplum kuruluşlarının etkinlik ve kampanyaları artırılmalı; karşı cins ile arkadaşlık ilişkileri konusunda öğrencilere ve ailelerine eğitim ve danışmanlık hizmetleri verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, A. (2013). Kız çocuklarının okullaşma engelleri ve çözüm önerileri (Şanlıurfa örneği). *EKEV Akademi Dergisi*, 17(56), 325-344.
- Aküzüm, C., Yavaş, T., Tan, Ç. ve Uçar, M. B. (2015). İlköğretim kurumu öğrencilerinin devamsızlık ve okul terki nedenleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 167-191.
- Alpaydın, Y. (2008). *Türkiye’de yoksulluk ve eğitim ilişkileri. İLEM Yıllık*, 3(3), 49-64.
- Aslan, G. (2015). Öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet algılarına ilişkin metaforik bir çözümleme. *Eğitim ve Bilim*, 40(181), 363-384.
- Astone, N. M. ve McLanahan, S. S. (1991). Family structure, parental practices and high school completion. *American Sociological Review*, 56, 309-320.
- Barr, R. D. ve Parrett, W. H. (1997). Reading/alternative schools: Keys to safer communities. *National School Safety Center News Journal*, spring, 20-24.
- Bayhan, G. ve Dalgıç, G. (2012). Liseyi terk eden öğrencilerin tecrübelerine göre okul terki. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(3), 107-130.
- Bora, V. (2012). *Kız çocuklarının zorunlu eğitim sonrası ortaöğretime devam etmeme nedenleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.
- Buyankara, M. (2015). *Zorunlu ortaöğretimin kız çocuklarının eğitime katılımı açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi, Bingöl.
- Carlos, P. ve Pastor, M. (2000). The primary school dropout in Spain: The influence of family background and labor market conditions. *Education Economics*, 8(2), 157-161.
- Cullen, B. (2000). *Evaluating integrated responses to educational disadvantage*. Dublin, Ireland: Combat Poverty Agency.

Çalışkan, Ş. (2007). Eğitim - işsizlik ve yoksulluk ilişkisi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7(13), 284-308.

Deschamps, A. B. (1992). *An integrative review of research on characteristics of dropouts*. Doctoral dissertation, The George Washington University, Washington, USA.

Dilli, C. (2006). *Zorunlu eğitim çağında bulunan kız çocuklarının okula gitmeme nedenleri (Şırnak ili örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Eğitim Reformu Girişimi. (2010). *Eğitim izleme raporu*. 15.12.2018 tarihinde <http://erg.sabanciuniv.edu> adresinden erişilmiştir.

Eğitim Reformu Girişimi. (2014). *Türkiye’de sosyo ekonomik durumun geç kayıt ve okul terkleri ile ilişkisi*. İstanbul: ERG.

Ekşi, H., Arıcan, T. ve Yaman, K. G. (2016). Meslek lisesi öğrencilerinin riskli davranışlarının yordayıcısı olarak sosyal görünüş kaygısı ve mükemmeliyetçilik. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 527-545.

Fobih, D. K. (1987). Social-psychological factors associated with school dropout in the eastern region of Ghana. *Journal of Negro Education*, 56(2), 229-239.

Gatto, J. T. (2018). *Aptallaştırın eğitim* (Çev. E. Erbatur). İstanbul: Pedagoji Yayınları.

Gökşen, F., Cemalcılar, Z. ve Gürlesel, F. (2006). *Türkiye’de ilköğretim okullarında okulu terk ve izlenmesi ile önlenmesine yönelik politikalar*. 15.12.2018 tarihinde <https://tr.scribd.com> veri tabanından erişilmiştir.

Hanushek, E. A. (1995). Moving beyond spending fetishes. *Educational Leadership*, 53(3), 60-64.

Illich, I. (2005). *Okulsuz toplum*. (Çev. M. Özay). İstanbul: Şule Yayınları

Janosz, M., LeBlanc, M., Boulerice, B. ve Tremblay, R. E. (1997). Disentangling the weight of school dropout predictors: A test on two longitudinal samples. *Journal of Youth and Adolescence*, 26(6), 733-762.

- Kadı, Z. (2000). *Adana ili merkezindeki ilköğretim okulu öğrencilerinin sürekli devamsızlık nedenleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Keçeli-Kaysılı, B. (2008). Akademik başarının artırılmasında aile katılımı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 9(1), 69-83.
- Köse, N. (2014). *Acarlar beldesinde okul terkleri ve devamsızlık sorunu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Kutsal, D. ve Bilge, F. (2012). Lise öğrencilerinin tükenmişlik ve sosyal destek düzeyleri. *Eğitim ve Bilim*, 37(164), 283-297.
- Küçüker, E. (2018). Kırsal kesimde yaşayan kız çocukların örgün ortaöğretimi terk etme nedenleri. *Eğitim ve Bilim*, 43(195), 97-117.
- Külahoğlu, Ş. Ö. (2001). Öğrenci davranışlarını etkileyen sosyal ve psikolojik faktörler. İçinde Küçükahmet, L. (Ed.), *Sınıf yönetiminde yeni yaklaşımlar* (ss. 1-22). Ankara: Nobel Yayınları.
- Lan, W. ve Lanthier, R. (2003). Changes in students' academic performance and perceptions of school and self before dropping out of schools. *Journal of Education for Students Placed at Risk*, 8(3), 309-332.
- Lundetre, K. (2011). Does parental education al level predict drop-out from upper secondary school for 16 to 24 year olds when basic skills are accounted for? Across country comparison. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 55(6), 625-637.
- Milli Eğitim Bakanlığı ve UNICEF. (2009). *Devamsızlık ve okulu terk riski durum saptaması ve ihtiyaç analizi araştırma raporu (Taslak)*. Ankara: MEB.
- Öğülmüş, S., Aypay, A., Taşpınar, M., Çabuk Kaya, N., Varçın, R., Pişkin, M., ... Çam, Z. (2013). *Ortaöğretimde sınıf tekrarı, okul terk sebepleri ve örgün eğitim dışında kalan çocuklar politika önerileri raporu*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı ve UNICEF.
- Özbaş, M. (2010). İlköğretim okullarında öğrenci devamsızlığının nedenleri. *Eğitim ve Bilim*, 35(156), 32-44.

- Özdemir, S., Erkan, S., Karip, E., Sezgin, F. ve Şirin, H. (2010). *İlköğretim okulu öğrencilerinin okulu terk etme nedenleri ve çözüm önerileri*. Ankara: TÜBİTAK Proje No: 107K453.
- Özer, A., Gençtanırım, D. ve Ergene, T. (2011). Türk lise öğrencilerinde okul terkinin yordanması: Aracı ve etkileşim değişkenleri ile bir model testi. *Eğitim ve Bilim* , 36(161), 302-317.
- Özer, M. (2019). Mesleki ve teknik eğitimde sorunların arka planı ve Türkiye'nin 2023 Eğitim Vizyonunda çözüme yönelik yol haritası. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 9(1), 1-11. <https://doi.org/10.5961/jhes.2019.304>
- Özgü, M. (2015). *Ortaokul öğrencilerinin okul reddi ve okul terki risklerinin zorbalık-mağduriyet kategorilerine göre incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Reid, K. (2005). The causes, view sand traits of school absenteeism and truancy. *Research in Education*, 74, 59-82.
- 118
- Rumberger, R. W. (1983). Dropping out of high school: The influence of race, sex and family background. *American Educational Research Journal*, 20(2), 199-220.
- Rumberger, R. W. (1987). High school dropout: A review of issues and evidence. *Review of Educational Research*, 57, 101-121.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (Çeviri Ed. M. Bütün ve S. B. Demir). Ankara: Pegem Akademi.
- Sekine K, Hodgkin ME (2017) Effect of child marriage on girls' school dropout in Nepal: Analysis of data from the Multiple Indicator Cluster Survey 2014. *PLoS ONE* 12(7): e0180176. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0180176>
- Seppala, M. F. (2000). *Dropping out of high school: Students' perspectives*. Doctoral dissertation, University of Massachusetts, Amherst, USA.
- Stanard, R. P. (2003). High school graduation rates in United States: Implications for the counseling profession. *Journal of Counseling and Development*, 81(2), 217-222.

- Sözer, Y. (2017). Mesleki Açık Öğretim Lisesi öğrencilerinin örgün eğitim dışında olma nedenlerine ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 493-507.
- Sütçü, Z. (2015). *Okul terk riski ölçeğinin geliştirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Şimşek, H. (2011). Lise öğrencilerinde okulu bırakma eğilimi ve nedenleri. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 27-47.
- Şimşek, H. ve Şahin, S. (2012). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde okulu bırakma eğilimi ve nedenleri (Şanlıurfa ili örneği). *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 41-72.
- Taş, A., Selvitopu, A., Bora, V. ve Demirkaya, Y. (2013). Meslek lisesi öğrencilerinin okul terk nedenleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(3), 1551-1566.
- Tunç, E. (2011). *Okulu terk etmiş ortaöğretim öğrencilerinin benlik algıları ve rehberlik gereksinimlerinin karşılanma düzeyleri*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Uysal, A., Alp, M., Şahin, Y., Özden, M. ve Gürcüoğlu, Y. (2006). *Ortaöğretimde okulu bırakma olgusunun sosyolojik analizi: Kütahya örneği*. Ankara: TÜBİTAK, Proje No: 105K149.
- White, S. W. ve Kelly, F. D. (2010). The school counselor's role in school dropout prevention. *Journal of Counseling and Development*, 88, 227-235
- Yorğun, A. (2014). *Lise öğrencilerinde okul terki riskinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.